

Марк Черняков

Л-498-р.

286039

Дугай

Харківське
книжково-журнально-газетне видавництво
1945

Ціна 3 крб.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00826324

3

8(c1)2 - перепади

7-498 P
4-498-p
МАРК ЧЕРНЯКОВ

РУЧАЙ

ПОЕЗІЇ

Переклад з російської
НАТАЛІ ЗАБІЛИ

ПРОВЕРЕНО
ЦНБ 1945

286039

Харківське
книжково-журнально-газетне видавництво
1945

ПРОВЕРЕНО
ЦНБ 1948 г.

З М І С Т

Ручай	3
Сосна	4
Землянка	6
Підмосковний товариш	8
Світанок	10
Після бою	11
Коли б ти знала...	12
Хороший був у мене друг... (<i>переклав</i> <i>Іван Нехода</i>)	13
Мій товариш фронтовий (<i>переклав</i> <i>Іван Нехода</i>)	15
Знаєш, дуже важко умирати	16
Ніч у ППГ	18
День скінчився і довгі тіні...	20
Що робила ти в оцю пору?	22
Одужання	23
Лист з України	24
Повернення	26
Ой, далеко друг мій, далеченько...	28
Про що ти думаєш, солдат?	30
До рук листи потерті беручи...	32

Редактор Д. Введенський

БЦ 04688. Підписано до друку 28/IV 1945 р. 1 друк. арк. Зам. 538.
Тираж 10.000. Ціна 3 крб.

Друкарня ім. Фрунзе. Харків, Донець-Захаржевська, 6.

РУЧАЙ

З яких джерел бере він свій початок
Не знали ми,—
Та не вгавала в нім вода дзюрчати
Серед зими.

В тім ручаї були такі прозорі
Струмки ясні,
І відзеркалені тремтіли зорі
На темнім дні.

Не я один гарячими вустами
До нього припадав,
І не один, зраділий до нестями,
Я долю прославляв

За те, що нам у дні страждань найдужчих
Вона дала
Оцей ручай, що в нім така живуща
Вода текла.

СОСНА

Земля згоріла. Висхли води рік.
І все живе, усе, в чім серце б'ється,
Здавалось, не повернеться повік
Уже сюди. І більш не обізветься
Ні голосом живим цей вмерлий край,
Ні змахом вітру, ані криком птиці.
Усе загинуло... Іди і вибирай
Собі могилу. Онде шмат землиці
Незайманий лишивсь коло сосни —
Вона якимось чудом уціліла,
Стоїть над згарищем в сумній самотині,
Схиливши своє знівечене тіло.
Йди до сосни. Лягай і помирай—
Тобі притулку іншого немає.
І якщо не брехня, що десь є рай,
Що на когось із смертних він чекає,—
То рай он там — біля тієї сосни,
Ще не захопленої жахом тліну...
І враз війнуло подихом весни,
Підвівся я, безсилий, на коліно
І випростався враз на весь свій зріст,
І, вигукнувши щось, пішов уперто
Через спустошену долину смерті
Туди, де над рікою звівся міст,

Де знову бій у захватній напрузі
Уже кипів. Мої вцілілі друзі
Його вели за славу, за життя.
І ту ю ж мить почув виразно я,
Як вітер знявсь, зміцнів і закружив,
Цвіркун, опам'ятавшись, затріщав,
І кобець, пролетівши, верещав,
І мертвий степ стріпнувся і ожив,
І, ніби знов пробуджена від сна,
Зеленим гіллям шелестить сосна.

ЗЕМЛЯНКА.

Ми сиділи в землянці,
Жарко топилась пічка,
Згадували забитих,
Думали про живих.

Їли сухі консерви,
Добру пили горілку,
Рідні пісні співали,
Вірили — будем жить.

Рівно в сімнадцять тридцять
Взводний зайшов в землянку.
Видали всім гранати,
Чули — до бою наказ.

Враз голоси затихли,
Наші розмови змовкли,
Стали блідіш обличчя
В цей вирішальний час.

Мовчки ми обіймались,
Слів не зронивши зайвих,
Вийшли один за одним,
Мовчки прийшли на рубіж.

Хтось запитав: чи вернемось?
Хтось відповів: ...чи кожен?
Хтось проказав:—замокніть!
Хтось уперед пішов.

В іншій землянці надвечір
Ми розтопили пічку.
Жарко горіли дрова,
Сухо тріщав вогонь.

Ми коло пічки сіли,
Вбитих усіх згадали,
Рідним листи написали
Й підраховали живих.

ПІДМОСКОВНИЙ ТОВАРИШ

Усі казали, що йому щастить.
Адже й насправді — кулі обминали
Хорошого товариша в ту мить,
Як до Москви ми мовчки відступали.

Як я, із дому він не мав листів —
Листи в той час до нас не долинали.
Та якщо ми в житті колись кохали,
То саме отоді... Привал без снів,

Дороги без кінця, ізнов дороги,
І знову бій жорстокий до зорі...
У виразках болючих спухлі ноги,
Наляті кров'ю чорні пухирі...

Недобудований, непізнаний, незнаний,
Такий улюблений і рідний світ,—
Своя сім'я, свій дім, своя кохана,
Далекий відблиск пережитих літ.

У кожного своє велике горе
І слюзи потаємні. І у всіх
Безмежна і глибока, наче море,
Любов. І кожен пам'ятав — є сміх,

Є дівчина, є мати, друзі є,
Було дитинство... Та невже ж даремно?
Мерщій додому!.. Ні, не пристає
Додому йти нам!.. І крізь осінь темну

Відходили ми мовчки на Москву.
Ми кожен день товаришів втрачали,
Ми їли підмосковну траву
І всіх живих щасливими вважали.

І не тому, що хтось ще вижив там,
Де смерть людей косила тисячами,—
А тільки вірили: судилась нам
Довічна слава. Хай хоч той між нами,

Хто під зорею щасною зростав,
В сорочці хто родивсь — додому прийде,
І слава тих, хто під Москвою впав,
Живою славою для нього зійде.

Він вистояв тоді. Він грудьми став,
Все зрозумів і все на світі бачив.
Він все зробив. Він смерть життям поправ.
Один за всіх, за цілий світ віддячив.

А ми казали, що йому щастить...

СВІТАНОК

Було світання. Крізь тонкий серпанок
Надходив день, як всі звичайні дні.
Який поет побачив би світанок
Таким, як цей примарився мені?

У відпрасованому одягу зеленім,
В блакитному кашкеті набакир
З узгир'я йшов в спокійному натхненні
Погожий день — веселий багатир.

Ледь сколихнулись і затихли трави,
Ледь підвелись і впали ковилі...
А він іде — врочистий та яскравий —
Творить величну справу на землі.

В заллятім кров'ю одягу подертім,
Згубивши збитий кулею кашкет,
Вступає день в двобій життя і смерті,
Щоб переможцем вирушить вперед.

ПІСЛЯ БОЮ

... А вранці дощ пішов. І стихли
Гармат невтомні джерела.
І грудям стало легше дихать,
І молодь співи завела.

Остиг метал. Вітрець розвіяв
В траншеях дим. Скінчився бій,
І німець, з раною на шиї,
В траві залякнув неживий.

І духом чебрецю і м'яти,
Таким знайомим віддаля,
Вітала кожного солдата
Ним відвойована земля.

* * *

Коли б ти знала, як оце буває,
Як люди мовчки крізь вогонь ідуть,
Як, не сказавши слова, умирають
І вірність перед смертю бережуть,—

Коли б ти бачила його в той вечір,
Як завжди тут — до пояса в багні,
Пригнічені тяжким безсонням плечі
І в погляді невичерпаний гнів,—

Ти зрозуміла б все, що треба знати:
Як тяжко нам було перемогти
Й яка душа була в того солдата,
Дружиною якого звалась ти!

ХОРОШИЙ БУВ У МЕНЕ ДРУГ...

Хороший був у мене друг!
(Щастить не завжди нам).
Бувало, сяде з нами в круг,
Зведе гармонь к плечам...
Веселий друг, хороший друг,
Дай бог такого вам.

Бувало, пісню заведе —
Весь гурт за ним співа.
В землянку йде — земля гуде,
Й землянка ожива.
З ним всюди пісня молода,
При ньому й горе — не біда.

Хороший був у мене друг!
В атаці штиковій
Я йшов з ним рядом. І навкруг
Кипів гарячий бій.
Веселий друг, хороший друг,
Товариш фронтовий.

Бувало, скаже він:—Вперед!
І всі вперед ідем.
— Не пройде враг крізь наш багнет.

Не пустим, хоч помрем.
А після бою — тут, як тут,—
Пісні дзвенять і танці йдуть.

Хороший був у мене друг.
І, не прийди війна,
Була б у нього — певен я —
Красунею жона.
Веселий друг, хороший друг,
На цілий світ одна.

Бувало, сядем до костра,
Папахи набакир.
Щось каже він, а медсестра
Не зводить з нього зір.
Сам генерал його хвалив:
— Не хлопець, а орел з орлів.

Хороший був у мене друг.
І от його нема.
Горбок поріс край річки Буг
Вітрами чотирма.
Веселий друг, хороший друг,
Печаль моя німа!

МІЙ ТОВАРИШ ФРОНТОВИЙ

Де вода з криниці ллється,
Я на стежці степовій
Чув не раз, як він сміється,
Мій товариш фронтовий.

В будень день, бува, чи в свято,
В полі, в лісі,—скрізь, де бій,
Бачив я, як бивсь завзято
Мій товариш фронтовий.

І в селі, після атаки,
Не чужий біді чужій,
Бачив я, як він заплакав
Мій товариш фронтовий.

Якщо так сміятись може,
Якщо плакати може так,
Якщо так він б'є вороже
Кодлю в вихорі атак,—

Значить, пісня в нас не згасне,
Значить, знову будем жити,
Значить, будуть дні прекрасні,
Значить, нічого тужити!

* * *

Знаєш, дуже важко умирать.
Та чомусь, від смерті за два кроки
Над усе на світі хочеш знать—
Де ти будеш через кілька років?

Де життя тобі простелить путь?
І чи знов такий же вечір буде?
Потім в пам'яті твоїй спливуть
Незначні якісь розмови й люди.

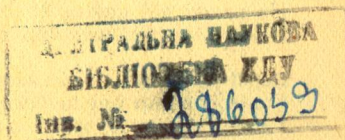
Потім десь у згадці забренить
Випадково вимовлене слово...
Так і я—усе згадав в ту мить
Безпросвітним присмерком зимовим.

Пригадав, як ми були малі,
Матір пригадав, її турботи,
Тихий дім наш, батькові жалі
На дітей, на злидні, на роботу.

Пригадав я співи без кінця,
До світанку збори в комсомолі,
Світлий вираз твого лица
І знайомий вигляд класів в школі.

Сина пригадав. Який же сон
Хлопчику такої ночі сниться?
Якщо звір—нехай це буде слон,
Якщо птиця—так нехай синиця.

Пригадав, як в нас бузок цвіте,
Соняшник в степу на роздоріжжі
Тягнеться до сонця... Через те
Я напевно тої ночі вижив.

НІЧ У ППГ

Ніколи так я не радів з листів!—
Цей лист на пам'ять вивчить я хотів...

За вікнами у нас снаряди рвались,
Вже дві доби гарячий бій ішов.
Поранені із криком прокидались
І падали, знесилені, ізнов.
Обличчя страдні в них були бліді
І сні страшні їм снилися тоді.

Стогнав на ліжку поруч генерал
І маячний його не кидав шал:
На допомогу звав, давав наказ,
Просив води, і знову засинав,
Полки в атаку кидав в п'ятий раз,
І в п'ятий раз до бою закликав.

На ранок він помер. На ліжку тім
Лежав бовць в маячінні тяжкім.

Свої дівчини ім'я він шепотів,
І моторошний блиск його зубів,
І синій зір засмучених очей
Про гнів і про страждання промовляв.

І він сказав:—Я в перший раз, ачей
В останній раз на світі покохав...

Коли помру я, ти їй напиши,
Хоча не дуже з тим листом спіши.

І я ізнов листа перечитав.
В нім все було, за що я воював—
Ти в нім писала, що серед зими
Багато снігу випало в цей год,

Що ви в тайзі будете дома,
І що уже збудовано завод,
Що син росте і шле привіт мені,
Що часто бачиш ти мене ві-сні...

І не схотілось так мені вмирати,
Що це словами й не переказати!

* *
* *

День скінчився і довгі тіні
Від дерев полягли до ніг.
Скільки радісних перевтілень
Вечір цей мені приберіг!

От сніжинки летять сріблясті,
Чи рожеві, чи голубі...
Сніг кружляє—такий пухнастий,
І виблискує на тобі.

Вже твої запустились вії,
Мов березка—ти стала вмить.
Може сонце, а може мрія—
Я не можу її спинити!

От снігуркою обернулась,
Сміх розсипала навкруги,
От до мене ти доторкнулась,
Повела мене у сніги.

Як я хочу, щоб сніг розтанув
На дівочих вустах твоїх,
Щоб ти стала така жадана,
Щоб твій голос зненацька стих!..

Як я хочу, щоб ти сміялась,
Щоб заллялася враз слізьми,
І побігла б, не попрощалась,
І сховалась би серед тьми...

Як я хочу, щоб ти забула,
Що забулось в цей день мені,
І щоб доля нам повернула
Хоч подібні до цього дні...

* * *

Що робила ти в оцю пору?
Мабуть, думку плела сумну—
І про зустріч нашу нескору,
І, звичайно, знов про війну.

Чи казала ти казку сину,
Або пісню довгу вела—
Про червону оту калину,
Що в садку під вікном росла...

Чи схилялась над вишиванням—
Вишивала рушник мені,
Щоб летіли по ньому сані,
Коні бистрі та вороні...

Може, стала листа писати—
Найдорожчу втіху мою...
Прочитаю ще раз, вдесьте,
А тоді вже його скурю.

Та хоч щоб ти в оту годину
Не робила—одне я знав:
Нашу зустріч іще на днину
День перейдений наближав.

ОДУЖАННЯ

Він вижив. І воскреслий світ
Йому здавався цього ранку
Немов в блискучому серпанку—
Прекрасний по-новому світ!

На смак він спробував усе,
Тоді ім'я приклав до всього
І силлив у серці перший спогад,
Збентеживши його. І все,

Все, що забув, чого не бачив,
До чого прагнув, що шукав—
В цей день ізнову він пізнав
І полюбив все, що побачив.

ЛИСТ З УКРАЇНИ

Які новини принесла
Ізнову пошта з України?
І чим змогла б мене вона
Потішити в тяжку годину?

Про що мені розкаже лист?
Чия рука його писала?
З тими дороги розійшлись,
А з тими... та і тих вже мало.

Та й чи мене згадає хтось?
А як згада—чи правду скажуть?
А що, як іноді велось,
Слова брехні, мов камінь, ляжуть?

Ні, бути не може! Вже мені
Вчувається ласкаве слово.
Немов струмочки навесні,
Дзвенить сьогодні рідна мова!

Так, значить, знов лежить ясний
Передо мною шлях додому—
У город, світлий город мій,
З дитинства до дрібниць знайомий...

Щасливі вісті принесла
Сьогодні пошта з України!
Так рідна мати лиш змогла
Обдарувати й втішить сина.

ПОВЕРНЕННЯ

Тут дім стояв, і я в ньому бував.
І от, нема ні дома, ані ганку.
І дівчина,—я так її кохав,—
Мене тепер не стріне на світанку.

Я сам про все сусідів розпитав
І кожне слово з болем серця слухав.—
В той день осінній дощик хлюпотав
І надокучливо по дахах стукав.

Була вода їй люба дощова,
Щоб мити нею голову. Порою
Здавалась в милі сива голова,
Як у моєї матері старої.

Бувало, потім вибіжить у двір
Сушить на сонці золото волосся.
Її лице рожеве, світлий зір—
Немов живі, стоять в уяві досі...

В той день осінній дощик хлюпотав.
А їй тоді ще сили вистачало
Збирати воду. Звичність хатніх справ
Мов від думок відводила... Стояла

Тут біля рогу діжка. Через край
В ній плескотіла з ринви дощовиця.
Сусідка їй сказала:—Почекай,
Не йди під дощ, хай трохи проясниться!

Не слухалася. Збігла босоніж
І навпростець до діжки по калюжах.
А дощик враз застукотів сильніш,
Пересторогу в плескоті напружив.

Він вистрелив з балкону... Мов в журбі,
Вона схилилась... Фертіг! Все готово!
Хто він такий? Він німець і тобі
Про нього більш я не скажу ні слова.

Він—німець. В цьому сказано усе.
А ми з тобою—де були в той вечір?..
Ніщо, ніщо повік не принесе
Спокою нам, якщо, схиливши плечі,

Забули ми обов'язок і честь
В ту мить страшну,—ні сну, ні супокою
Не знати нам повік... Ні! Тільки месьт,
І зненависть, і прагнення до бою

Надасть нам сили, впевненість в бою
І зможе втішити у серці горе.
Помстимось же!.. Не знаючи жалю,
Судім його нещадно і суворо!

* * *

Ой, далеко друг мій, далеченько,
А чи вдасться іншого знайти?..
Що з тобою, Костю Дмитриченко?
Як живеш і де воюєш ти?

Третій рік—ні звістки, ні привіту,
Третій рік,—а друг неначе зник...
Хоч раніш не вірив я в приміти,—
Скрізь приміт шукаю третій рік.

Кішка умивається—це гості.
Чай з варенням, Ольго, подавай!
Я ж тобі розповідав, що Костя
Дуже любить з ягодами чай.

Простирadlo сниться, або хустка —
Добрий сон!—Коли б і справдився він...
У народі кажуть: значить, хутко
Треба ждати радісних новин.

Відчиняй же двері, Ольго, ширше!
Ти хіба не чуєш?—стука хтось.
Тихо все. І тільки думи й вірші,
Як уже віддавна повелось.

А надійде лист—надія хибна.
Третій рік—сподіванка сама:
Ані в списках безвісті загиблих,
Ні поміж забитими—нема.

Ні, нема серед забитих! Видко,
По стежках війни десь бродить він.
Значить, саме Кость торік улітку
Проти танків вивів свій загін.

Значить, саме він стояв в Карпатах,
Значить, СТАЛІН згадував його,
Так, його—радянського солдата,
фронтowego друга могого.

Значить, нам зустрітись випадає.
Як війна скінчиться—прийде гість...
Костю Дмитриченко, я благаю:
Не чекай, подай про себе вість!

ПРО ЩО ТИ ДУМАЄШ, СОЛДАТ?

Про що ти думаєш, солдат?—
Про те, що край Дніпра
Стояли ми тому назад
Ще років півтора,
А скільки рік уже з тих пір
Стрічав я на путі,
Щоб всім чортам наперекір
До Одера дійти.

Що бачив ти в путі, солдат?—
А все, що бачив ти:
Звуглілі стіни рідних хат,
Могили та хрести,
Та сльози й лихо на ланах
Моєї сторони,
Та ще в очах дитячих жах
Від Дона до Десни.

А мрієш ти про що, солдат?—
Як всі—війну б скінчить,
Як всі—про жінку та малят,
Та трохи б відпочить,
Та більше б келихів на стіл
І добрих хатніх страв,

А потім, скільки стане сил,
Робить сто двадцять справ!..

Куди ж ведуть твої стежки?—
Куди? Відома путь!
Тут до Берліна навіпрямки—
Хоч руку простягнуть.
Три роки я з боями йшов
Крізь сльози та біду.
Шукав дорогу—і знайшов.
Тепер в Берлін іду!

* * *

До рук листи потерті беручи,
Ми все згадаєм—прізвища і дати,
Що марилося тоді нам уночі,
Про що на фронті мріяли солдати.

До рук потерті беручи листи,
Минуле ми відновимо, щоб поруч
Удвох перейдені шляхи пройти,
Не зламуючи мовчанку сувору.

І беручи листи оці до рук,
У згадках, що не зітнуться ніколи,—
Я не скажу, що ми не знали мук,
Але, що ми усе перебороли.

